

УДК 528.931 (477.63)

Т.А. Чиркова, С.В. Столбцов

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

КАРТОГРАФУВАННЯ УРБОЛАНДШАФТІВ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА НОВОМОСКОВСЬК ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті розглянуті питання місця урболандшафтів серед антропогенних ландшафтів, їх складу, розроблено класифікацію урболандшафтів за змістом. Поетапно показано процедуру дешифрування та картографування урболандшафтів на прикладі м. Новомосковськ з використанням даних дистанційного зондування Землі. Виявлено основні класи та підкласи урболандшафтів м. Новомосковськ та закономірності їх просторового розміщення. Результатом роботи є оригінальна урболандшафтна карта м. Новомосковськ, яка в подальшому може використовуватись у багатьох прикладних напрямках урболандшафтних досліджень території м. Новомосковськ.

Ключові слова: урболандшафти, класифікація урболандшафтів, урболандшафт-на карта.

T. Chirkova, S. Stolbtsov

URBAN LANDSCAPES MAPPING (NOVOMOSKOVSK IN DNIPROPETROVSK REGION IS TAKEN AS AN EXAMPLE)

The issues of urban landscapes' place among anthropogenic landscapes and their structure have been considered in this article. The classification of urban landscapes has been worked out. The stages of deciphering procedure and mapping of urban landscapes have been shown using the city of Novomoskovsk as an example and making use of the data from a distant Earth probe. The basic classes and subclasses of Novomoskovsk urban landscapes and a definite regularity of their spatial location have been exposed as well. The result of this work is an original urban landscape map of Novomoskovsk which can be further used in many different applied directions of urban landscapes' exploration of Novomoskovsk area.

Keywords: urban landscapes, classification of urban landscapes, urban landscapes' map.

Вступ. Розвиток урболандшафтів обумовлений розвитком міст, які являють собою найбільш концентровану форму впливу людини на природні ландшафти. Урболандшафти – це підклас антропогенних ландшафтів, що представлені комплексом об'єктів міської забудови. Урбанізовані землі – це особливий тип земель, який суттєво відрізняється від усіх інших типів своєю штучністю, вираженою функціональною однозначністю [1, с. 287].

Вихідні передумови. Дослідження сучасних ландшафтів міст (урболандшафтів) як міських геосистем із включенням у них техногенного покриву активізувалася з кінця 50-х рр. ХХ ст. (Покшишевський, 1952; Мільков, 1966 та ін.) [3, с. 58]. Багато аспектів дослідження міських ландшафтів ще й

досі знаходяться у стадії розробки. Складність дослідження урболандшафтів полягає в тому, що міський ландшафт є територіальним комплексом, що включає в себе техногенні, транспортні, рекреаційні, водогосподарські, сакральні, тафальні, сільськогосподарські ландшафти, об'єкти різновисотної житлової забудови та ін. Складність, комплексність та динамізм урболандшафтів є одними з головних характеристик даних утворень.

Метою даної статті є виклад результатів дослідження урболандшафтної диференціації Новомосковська шляхом картографування. Об'єктом дослідження є м. Новомосковськ, що характеризується багатоядерною просторовою структурою. Розбудова міста з кількох історичних центрів (ядер) вплинула на формування та розвиток різних типів урболандшафтів, виявлення та класифікація яких є предметом дослідження. Для дослідження динаміки змін урболандшафтів, їх характеристики важливим і необхідним є процес їх картографування.

Виклад основного матеріалу. Урболандшафти є одним з підкласів селітебного класу антропогенних ландшафтів. За Ф.М. Мільковим, міські ландшафти є найбільш перетвореними селітебними ландшафтами [2]. Урболандшафти включають у себе інші класи і підкласи антропогенних ландшафтів. Ураховуючи відсутність єдиного погляду серед науковців щодо класифікації антропогенних ландшафтів та появу нових видів антропогенних ландшафтів, опрацьовано різні наукові джерела (В.Л. Казаков, О.О. Кернична, Л.І. Куракова, Ф.М. Мільков, В.І. Федотов та ін.) та створено компіляційну класифікацію антропогенних ландшафтів за змістом. На підставі створеної класифікації автором виділений ряд антропогенних ландшафтів, що є ключовими серед міських ландшафтів. У результаті розроблено схему класифікації урболандшафтів за змістом (рис. 1).

Згідно зі схемою, міські ландшафти поділяються на такі класи: 1) селітебні, що в свою чергу поділяються на 4 підкласи, виділені за досвідом їх систематизації Ф.М. Мільковим, О.Г. Топчієвим; 2) транспортні, що є інфраструктурною складовою міст; 3) сукупність ландшафтів, що наведена в третій групі, визначає функціональні особливості міста. Тобто перерахований набір ландшафтів на рис. 1 не є сталим і обов'язковим для окремо взятого міста.

Для аналізу сучасного різноманіття урболандшафтів Новомосковська використовувалися три джерела інформації: 1) великомасштабний космічний знімок досліджуваної території; 2) картосхема міста (масштаб 1: 10 000), отримана за сприяння міського відділу архітектури; 3) результати польових досліджень.

Зображення поверхні м. Новомосковська змодельоване завдяки поступовому «фотографуванню» та збереженню зображень, отриманих з програми Google Earth, в програмі Corel CAPTURE X3. Таким чином було отримано серію цифрових космічних знімків. Оскільки отримані космічні знімки є растровими, для їх обробки і складання цілісного космічного знімку Новомосковська було застосовано програму Photoshop CS2. В результаті було отримано великомасштабний знімок м. Новомосковська, що був створений

шляхом перекриття космічних знімків меншого охоплення території, загальною кількістю 169 одиниць. Масштаб знімка розраховувався способом

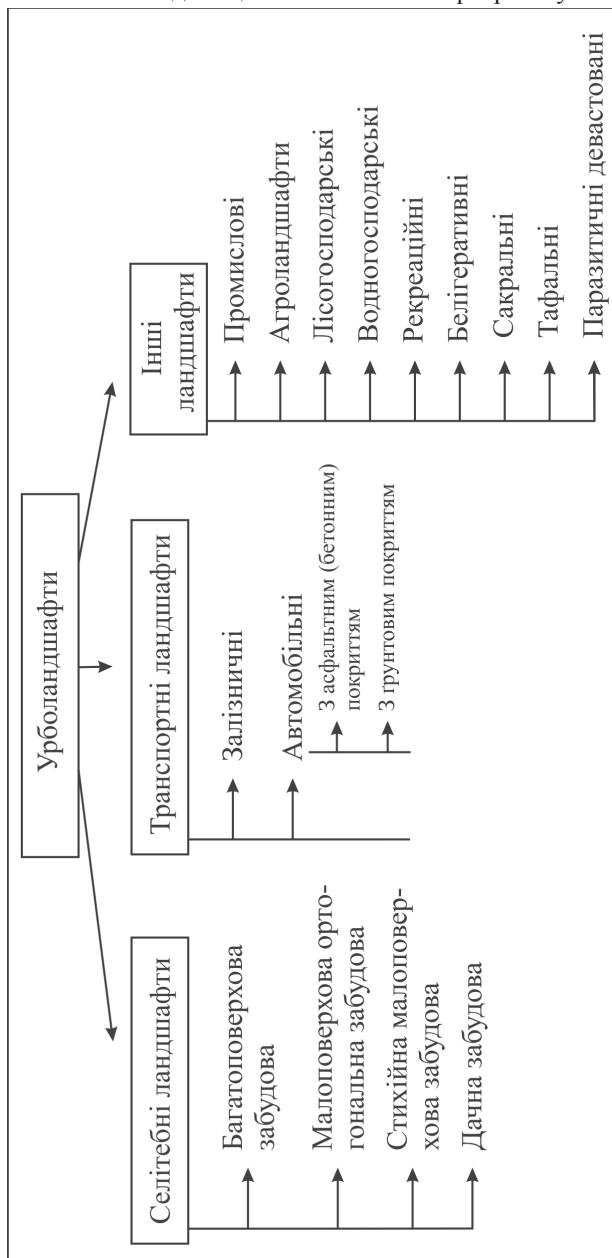

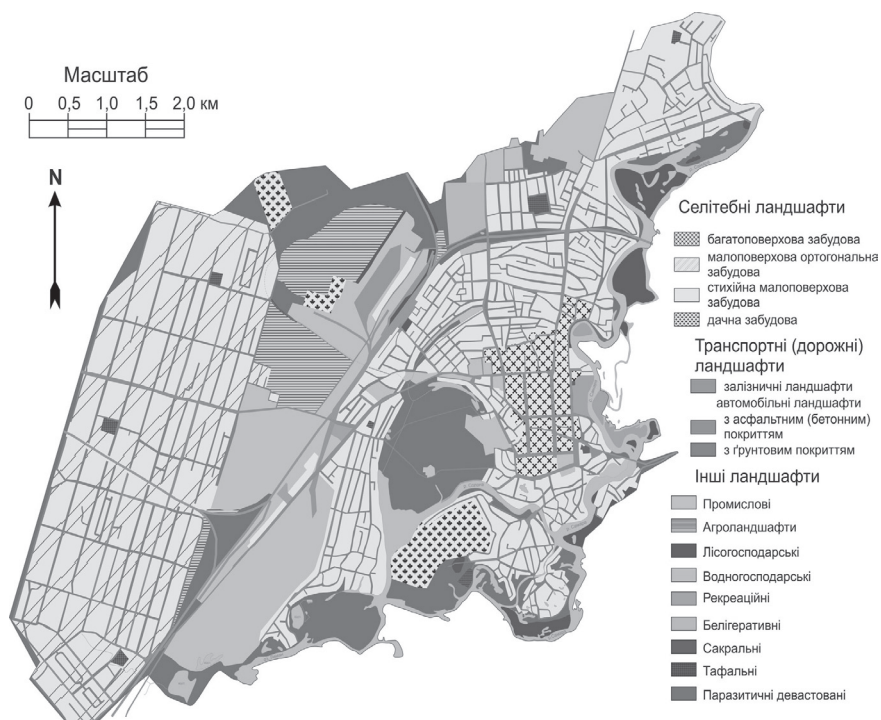
Рис. 1. Класифікація урболандшафтів за змістом

відрізків і становить 1:3 400. Проведена камеральна робота була виконана з метою подальшого дешифрування отриманого космічного знімку. В результаті проведеного комплексу дешифрувальних робіт було виявлено основні типи міських ландшафтів та їх просторове розташування. Зокрема, залежно від форми просторового розміщення, виділено два види урболандшафтів – площинні та лінійні. Варто відзначити, що саме використання космічного знімку та його подальше дешифрування дозволило більш чітко відстежити кордони між ландшафтами.

У процесі дешифрування космічного знімку м. Новомосковськ було приділено значну увагу польовим дослідженням, завдяки яким уточнено інформацію на космічному знімку (оскільки міське середовище є доволі динамічним і дуже швидко змінюється, ряд об'єктів, зображених на знімку, вже не відповідав реальному стану речей). Під час польових досліджень використовувався метод ключових ділянок.

Подальшим етапом було картографування виявлених на попередніх стадіях дослідження урболандшафтів та створення карти урболандшафтів м. Новомосковськ (рис. 2). Наведена на рис. 1 схема слугувала основою для легенди карти урболандшафтів м. Новомосковськ.

Після картографування урболандшафтів виявлені певні закономірності їх просторового розташування: 1) за транспортними ландшафтами, що являють собою опорний каркас розселення, простежено просторову структуру окремих мікрорайонів міста; 2) автомобільні ландшафти з асфальтним (бетонним) покриттям поширені у центрі міста; в решті мікрорайонів їх поширення значно менше (домінують автомобільні ландшафти з ґрунтовим покриттям) і обумовлене проходженням важливих автотрас або наявністю маршрутів громадського транспорту; 3) розташування промислових ландшафтів залежить від розташування залізничних і важливих автомобільних ландшафтів; 4) селітебні ландшафти з багатоповерховою забудовою розташовані на сході центральної частини міста; польові дослідження показали, що в найближчі роки площі цих ландшафтів поступово будуть збільшуватися у всіх напрямках, окрім східного; 5) тафальні ландшафти розташовані по периферії міста, у безпосередній близькості до селітебних ландшафтів, і показують напрями розростання міста; 6) рекреаційні ландшафти розташовані у безпосередній близькості до селітебних ландшафтів з багатоповерховою забудовою; 7) девастовані ландшафти розташовані на півдні, в центрі та на півночі міста. Значні їх площі вказують на великий потенціал щодо освоєння цих територій. Зокрема другу спробу освоєння центральних девастованих ландшафтів намагається впровадити нинішнє керівництво міста. Планується змінити функціональне призначення цих ландшафтів та створити на їх основі котеджний мікрорайон Самар. Тобто створити новий селітебний ландшафт, що яскраво підтверджує динамізм урболандшафтів.

Рис. 2. Урболандшафтна карта м. Новомосковськ

Висновки. У процесі наукового дослідження виявлено сучасне різноманіття та характер просторового розміщення урболандшафтів м. Новомосковськ, картографовано сучасну урболандшафтну диференціацію міста, в результаті чого було побудовано оригінальну урболандшафтну карту міста. В результаті цього створено підґрунтя для подальших географічних досліджень урболандшафтної сфери м. Новомосковськ. Зокрема, перспективними в цьому плані є дослідження антропогенного генезису урболандшафтів, природних компонентів та антропогенного покриву (техногенних та антропогенних компонентів) урболандшафтів, проведення ландшафтно-екологічного зонування території міста тощо. На нашу думку, актуальним напрямом подальших робіт також є проведення естетико-ландшафтних досліджень урболандшафтів, у контексті виявлення гуманістичних властивостей ландшафтів.

Рецензент – канд. геогр. наук, доц. Л.І. Довгаль

Література:

1. Ковальов О.П. Географічний ландшафт: науковий, естетичний і феноменологічний аспекти. – Харків: Екограф, 2005. – 388 с.

2. Мильков Ф.Н. Человек и ландшафты. – М.: Мысль, 1973. – 223 с.

3. Тарасов Ф.В. Городские ландшафты (вопросы теории и практики) // Вопросы географии. Сб. 106. Влияние человека на ландшафт / Под ред. Ф.Н. Милькова, К.Н. Дьяконова. – М.: Мысль, 1977. – 136 с.

УДК 528.9 : 371.673

В.С. Яценко

Институт педагогіки АПН України, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ГЕОГРАФІЧНОЇ КАРТОГРАФІЇ У ЗОБРАЖЕННІ КУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті розкриваються шляхи вирішення проблеми побудови цілісної системи зображення культурних процесів у картографії.

Пропонується розпочати роботу з підготовки і видання фундаментальної роботи для науки – «Атласу культурної і природної спадщини України». Обґрунтовується план змісту атласу, який складається із трьох розділів: «Види і напрями культурної діяльності», «Культурна діяльність і спадщина» та «Культурний контекст».

Ключові слова: картографія, культурна і природна спадщина.

V. Yatsenko

FEATURES OF GEOGRAPHICAL CARTOGRAPHY IN THE REPRESENTATION OF CULTURAL PROCESSES

The ways of decision a problem of construction the integral system of representation the cultural processes in cartography are opened up in the article.

It is suggested to begin work with preparation and edition of fundamental work for science – «Atlas of cultural and natural legacy of Ukraine». The plan of content of atlas which is divided into three sections – «Kinds and directions of cultural activity», «Cultural activity and inheritance» and «Cultural context» – is grounded.

Keywords: cartography, cultural and natural legacy.

Вступ. Специфічні природні умови України стимулювали населення до постійного поліпшення умов проживання. Власне, на сьогодні ми маємо у переважній більшості території країни штучно створені системи життєзабезпечення. Місцеві умови відмінностей у мові вплинули на поширення географічних ареалів діалектів, релігія – на формування стереотипів. У цьому різноманітті умов і чинників склалася культура тих етносів, з яких утворювалася нація. У географічній картографії можуть відображатись культурні відмінності між етнічними групами, які визначають відмінності у їх соціальній історії. На цьому і будуть ґрунтуватись наші розробки у зображенні культурних предметів і процесів.

Вихідні передумови. Сучасний стан культурної і природної спадщини України свідчить, що в багатьох національних програмах соціально-економічного розвитку, які спрямовані на їх повне збереження та охорону,